

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА ВИСОКООЛЕЇНОВОГО СОНЯШНИКУ В УКРАЇНІ

Ільків Л.А.

Національний університет біоресурсів і природокористування України

В статті розкрито поняття високоолеїнового соняшнику та його значення для споживачів. Досліджено сучасний стан виробництва такого соняшнику в світі та Україні. Обґрунтовано умови розвитку виробництва та формування ефективності. Визначено перспективи нарощування виробництва високоолеїнового соняшнику в Україні.

Ключові слова: прибуткова культура, високоолеїновий соняшник, рослинна олія, олеїнова кислота, якісний продукт, розвиток виробництва.

Постановка проблеми. Сьогодні однією з найприбутковіших, отож і найпоширеніших, культур в Україні є соняшник. При цьому світові тренди такі, що споживання рослинної олії зростає і буде зростати. Особливу зацікавленість у світовій харчовій індустрії викликає високоолеїнова соняшникова олія. Саме вона може стати перспективою для наших аграріїв.

Попит на високоолеїнову олію нині формується в основному країнами Євросоюзу. У найближчому майбутньому очікується його підвищення у зв'язку із запровадженням обов'язкового маркування продуктів із зазначенням джерела олії. Основними причинами розвитку галузі високоолеїнової соняшникової олії стала популяризація здорового харчування в розвинених країнах, а також потреба світової олієжирової промисловості в нових видах олії, які мають необхідні якості, але є дешевшими проти олії з аналогічними характеристиками (наприклад, оливкової).

Незважаючи на беззаперечну корисність продукту, не кожен українець сьогодні обирає для споживання високоолеїнову олію, проте вона є на столі в більшості європейців. Адже понад 70% високоолеїнової олії, яку виробляють в Україні, поки що експортують.

Для виробників соняшнику в Україні вирощування високоолеїнових гібридів може стати унікальною можливістю отримати додатковий прибуток із кожного гектара без додаткових витрат (технологія вирощування високоолеїнового соняшнику не відрізняється від звичайного). Однак, незважаючи на всі переваги, частка такого соняшнику в структурі виробництва в Україні невелика й становить близько 4% (нинішнього сезону

в Україні під цією культурою було засіяно лише 200 тис. га). У країнах ЄС 50% посівів соняшнику – це високоолеїнові гібриди (переважно у Франції, Іспанії, Угорщині та Румунії). Проте навіть за такого невеликого обсягу саме Україна є найбільшим у світі виробником високоолеїнової олії [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням теоретичних і практичних аспектів підвищення ефективності виробництва соняшнику займаються багато науковців, зокрема відомі вітчизняні вчені-економісти: В.Г. Андрійчук, Ю.В. Бабенко, О.В. Воронянська, С.Ю. Кучеренко, І.І. Лукинов, П.М. Макаренко, П.Т. Саблук, В.П. Федоряка, М.Й. Хорунжий, Л.Г. Чернюк.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на велику кількість досліджень і численні публікації, питання вирощування саме високоолеїнового соняшнику вимагають окремого дослідження. До основних з них відносяться обґрунтування соціально-економічних засад, підвищення урожайності та якості насіння, дотримання сівозмін, не повною мірою розглянуті аспекти ефективного використання ресурсного потенціалу галузі, питання підвищення ефективності виробництва з рахунком оптимального його розміщення в найбільш сприятливих для вирощування умовах, скорочення витрат на всіх етапах переробки соняшнику і просування продукції переробки до споживача.

Тому, недостатня вивченість зазначених питань, їх науково-теоретична значимість та практична цінність зумовили вибір теми дослідження, його мету і спрямованість поставлених завдань.

Формулювання цілей статті. Головною метою дослідження є визначення поняття високоолеїно-

вого соняшнику і його значення для споживачів, основних тенденцій в світі та необхідності ефективного розвитку такого виробництва в Україні, виходячи із сучасних умов і можливостей.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні близько половини насіння соняшнику, яке пропонують на ринку національні насінневі компанії США, відноситься до високоолеїнового. Західна Європа почала вирощувати високоолеїновий соняшник 10 років тому і засіває зараз ним більші площі, ніж звичайним соняшником. На різниці в цінах між високоолеїноюю і звичайною соняшниковою олією в Західній Європі отримують високі доходи.

В Україні вирощують 32% світового обсягу насіння соняшнику – 13,3 млн. тонн (рис. 1). Соняшникової олії виробляється 4,66 млн. тонн. За останні десятиліття виробництво зросло в 7–8 разів.

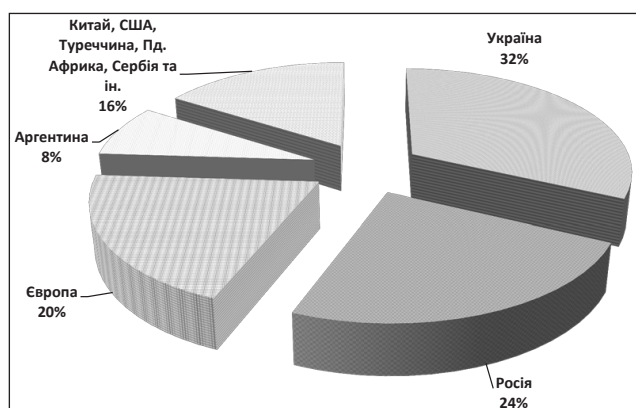

Рис. 1. Вирощування соняшнику в Україні та світі

Джерело: [2]

Більшість продукції експортують, оскільки внутрішнє споживання становить 450–500 млн. тонн із тенденцією до зростання.

Україна – це ключовий регіон для розвитку цієї культури. Ми маємо повний набір сприятливих факторів для зростання. У Західній Європі посівні площі останні 15 років постійно зменшуються, під культуру відводяться найбідніші ґрунти. У нас ситуація з площами навпаки.

Основними конкурентами на європейському ринку є: Румунія – 1 млн га; Болгарія – 850 тис. га; Іспанія – 650 тис. га; Туреччина та Франція по 550 тис. га; усього по ЄС – близько 5 млн га; Україна – 6 млн га. Як бачимо, потенціал у вітчизняного виробника є.

Разом з тим і в нашій державі існують гібриди цієї культури, які є більш прибутковими, ніж звичайні. Це – високоолеїнові гібриди. Такі сорти соняшнику були розроблені за допомогою традиційних методів селекції – на основі комерційно успішних високоврожайних сортів.

Отже, високоолеїновий соняшник – це соняшник з вмістом в олії олеїнової кислоти омега-9 понад 82% і низьким вмістом лінолевої кислоти омега-6 [3].

Для споживачів особливим є те, що зменшуються ризики для здоров'я, адже вживання високоолеїнової олії замість трансжирів та низьке виділення канцерогенів під час термообробки знижує кількість серцево-судинних захворювань. Більше того, високоолеїнові олії містять дуже багато вітаміну Е (45 мг / 100 г) та олеїнової кислоти (омега 9), які є необхідними для бага-

тьох біохімічних процесів організму. Генетичний потенціал вмісту олеїнової кислоти в насінні такого соняшнику є найвищим серед усіх олійних культур – до 95%. Взагалі, соняшникові олії містять не більше 35% олеїнової кислоти, таким чином високоолеїнова вважається більш якіснішою і може конкурувати навіть з оливковою. Адже в оливкову законодавство дозволяє підмішувати інші олії, які не є корисними (наприклад, 70% – оливкової, 30% – ріпакової чи іншої), тоді як високоолеїнова на 100% є корисним продуктом [4].

Отже, олія з таким складом має унікальні властивості, які підвищують її економічну ефективність:

- стає більш стійкою до окислення. А це, в свою чергу, збільшує строки її зберігання приблизно в п'ять разів. Завдяки цьому виробникам не потрібно витрачати додаткові кошти на збільшення терміну придатності.

- такий склад олії економічно більш вигідний. Він скорочує енергоспоживання при виготовленні маргаринів на 10–15%.

А як відомо, виробництво натурального, якісного корисного продукту має бути базовим принципом діяльності будь-якого підприємства. Тому, завдяки всім цінним якостям гібриди соняшника, з яких отримуємо високоолеїнові олії, користуються попитом у Європі і за них готові платити великі гроші. Через це інші гібриди соняшника виявилися майже витіснені з полів Європи.

Таким чином, популярність високоолеїнової олії в світі зростає. Експерти оцінюють світовий попит на таку олію більш ніж в 2,5 млн т/рік, в тому числі приблизно в 800 тис. т на ринку ЄС. Вже зараз така олія коштує на 13% дорожче за звичайну соняшникову [5].

Високоолеїнову соняшникову олію в основному купують заклади громадського харчування – у багатьох країнах це закріплено на законодавчому рівні. Наприклад, в ЄС і США ввели законодавчі обмеження на використання в харчовій промисловості окремих видів олій, зокрема трансжирів. Це стимулювало виробників шукати альтернативні якісні, але не настільки дорогі в порівнянні з оливковою олією джерела жирів, яким і є високоолеїнова соняшникові олія. Її також застосовують у косметичній промисловості, для виготовлення технічних масел і біопалива.

Зараз найбільшими виробниками високоолеїнових культур є США та країни Європи: Франція, Португалія, Іспанія, Італія та Австрія. Саме в них надзвичайно високий відсоток засіяності площ високоолеїновими культурами. Наприклад, в США це всі 100%, тоді як у Франції і Португалії 60% та 41% відповідно. Лідерами експорту високоолеїнової соняшникової олії є Нідерланди (22%), Великобританія (19%), Італія (16%) та Іспанія (13%) [6].

З одного боку, це свідчить про надзвичайну розвиненість ринку, з іншого – потенціал для росту майже вичерпано, тоді як попит постійно зростає. Його покликано задовольнити країни, ринки яких мають великий потенціал для розвитку високоолеїнових культур: Аргентина та держави СНД. У першій під високоолеїнової культури віддано всього 15% посівних площ, а в Україні – 4%.

В першому півріччі 2017 року з України було експортовано 24,5 тис. тонн високоолеїнової со-

няшникової олії, що є рекордним місячним обсягом відвантажень. Всього з початку 2016/17 МР експорт даної продукції з країни склав максимальні за всю історію 120 тис. тонн, що в 3 рази перевищує показник за аналогічний період попереднього сезону (40,8 тис. тонн) [6].

Наразі географія експорту української високоолеїнової олії розширилася – з 21-ї країни до 29-ти. Основний обсяг продукції, як і раніше, направляється у Європу. Хоча частка європейських країн в експорті скоротилася до 67% (з 91% 2015/2016 МР, в кількісному вираженні). При цьому найбільшими покупцями цієї продукції були Великобританія і Нідерланди (по 16% від загального обсягу), а також Італія (13%), Іспанія (11,5%) і Франція (8%). Також збільшили закупівлі країни Азії (28% від загального обсягу відвантажень), зокрема Малайзія (7%), Іран (6%), Індія (6%), Китай (4%), ОАЕ (2%) [7].

Нині є спроби розвивати внутрішній продаж. Також є невеликий досвід збуту високоолеїнової олії підприємствам, які виробляють шоколадну продукцію, рибні пресерви тощо. Однак експерти одноставно визнають, що внутрішнього ринку високоолеїнової олії в Україні, на жаль, поки що немає. Основними сегментами внутрішнього ринку могли б стати кондитерська промисловість (виготовлення шоколаду, глазури), масло-жирова галузь (виробництво майонезів), молочна промисловість (виробництво морозива), а також фаст-фуду й інші заклади громадського харчування з їх численними фритюрками. Роздрібні продажі драйвером розвитку вітчизняного ринку високоолеїнової олії навряд чи виявляться. Судячи з досвіду розвитку світового ринку такої продукції, бутильований сегмент в Україні може охопити не більше ніж 10%.

Проте, зростання площ високоолеїнового соняшнику в світі та і в Україні також пов'язано із зростанням попиту на таку олію з боку промисловості та серед населення через зростання популярності здорового способу життя, а також у зв'язку із премією, яку платять торгівельні компанії та олійно-жирові підприємства за високоолеїновий соняшник. Як правило, премія платиться за насіння, що містить більше ніж 83–84% олеїнової кислоти. Розмір такої премії залежить від попиту і врожаю та щороку змінюється. Наприклад, у 2013 році така надбавка коливалася у межах 80–120 євро за тону, в 2015-му не перевищувала 90 євро, а в 2016 році впала до 20–40 євро, хоча окремі компанії зі світовим ім'ям пропонують і 130 євро. За інформацією експертів, у серпні 2017 р. премія в середньому по ринку становила \$50–110 [7]. Тому виробникові бажано укладати трирічний контракт з фіксованою ціною і премією.

На сьогодні на ринку насіння конкуренція дуже висока. Однак, гібриди соняшника закордонних виробників мають інший екотип і в цьому поступаються вітчизняній продукції. У них немає стійкості до ряду патогенних захворювань, властивих нашому краю. Переваги закордонного насіння у високій врожайності, але вони можуть проявитися лише в ідеальних умовах вирощування. А досягнути цього в реаліях нашого життя дуже складно. Проте, високоолеїнова со-

няшникові олія буде поступово витіснити з ринку звичайну соняшникову олію за рахунок більш високої якості.

Однак, як би активно не розвивався внутрішній ринок, фахівці прогнозують перемогу експорту. Навіть за сприятливого розвитку ситуації частка внутрішнього ринку високоолеїнової олії може зрости за найближчі 5 років максимум до 10%. Адже попит на таку олію у Європі й Південно-Східній Азії величезний.

Висновки і пропозиції. На нашу думку, виробництво високоолеїнового соняшнику є досить перспективним. Факторами рентабельності вирощування соняшнику є те, що: попит на рослинні олії випереджає темпи зростання ВВП на душу населення; розвинені ринки висловлюють побоювання у зв'язку з загрозою здоров'ю і приймають нові постанови; наразі в Україні не використовуються 25% екстракційних потужностей, що призводить до дефіциту насіння соняшнику в обсязі 3 млн т.; темпи розвитку потужностей випереджають темпи зростання обсягів виробництва соняшнику.

Вигода для тих фермерів, котрі вирощують високоолеїновий соняшник є вища ціна, а щодо ризику, то він є завжди, тому аграрій, який вирішив вирощувати високоолеїновий соняшник, передусім має думати про те, як забезпечити стабільне виробництво. Найбільша проблема у вирощуванні високоолеїнового соняшнику – це ізоляція 300–400 м від іншого соняшнику. Тому потрібно узгоджувати сівозміни із сусідніми полями і власниками та підбирати місце для посіву. Не кожен елеватор погоджується приймати такий соняшник на зберігання. У вологі роки є ризик, що соняшник може потрапити під дощ і з'являться хвороби. Мають місце значні витрати на логістику: вартість відправки, дорожче приймання та зберігання. Такі чинники впливають на розмір прибутку, але попри це високоолеїновий соняшник вирощувати вигідно.

Причина чому високоолеїновий соняшник не залишається в Україні: вітчизняний споживач не володіє інформацією про корисні властивості такої олії. Стратегія виробників – постійно бути присутніми на цьому ринку.

Тому, на нашу думку, головними тенденціями рівня споживання соняшникової високоолеїнової олії до 2020 р. є:

- середнє зростання рівня споживання у світі – 8,1%; ЄС – 10,2%
- виведення на ринок похідної продукції з високим вмістом олеїнової кислоти: річне зростання – 19%
- дефіцит на високоолеїнову олію в країнах ЄС до 2020 р. збільшиться втричі
- з'явиться ринок блендів олій (що включають високоолеїнову) для забезпечення гнучкості ціноутворення і розширення асортименту

На нашу думку, в наступні роки світові посівні площі під високоолеїновий соняшник після декількох років зростання відреагують на збільшення пропозиції і зменшення закупної ціни (скоротяться), але подальше скорочення виробництва призведе до подальшого росту цін на продукцію. І українські аграрії, які зробили ставку на цю культуру, жодним чином не будуть у програді.

Список літератури:

1. В Україні росте попит на високоолеїнову соняшникову олію [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://agravery.com/uk/posts/show/v-ukraini-roste-popit-na-visokooleinovu-sonasnikovu-oliu>
2. Перспективи соняшнику. «Високоолеїнова» ніша [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://msb.aval.ua/news/?id=25886>
3. Гібрид соняшника [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://terra-yug.com.ua/ua/gibryd-sonjashnyka-ua.html>
4. Вироблена в Україні високоолеїнова соняшникові олія якісніша за оливкову [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://poshtivka.org/vyroblena-v-ukrayini-vysokooleyinova-sonyashnykova-oliya-yakisnishaza-olyvkovu/>
5. Високоолеїнова олія коштує дорожче [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://propozitsiya.com.ua/visokooleyinova-oliya-koshtuie-na-13-dorozhche-za-zvichaynu-sonyashnikovu>
6. Експорт високоолеїнової олії сягнув рекорду. Українська аграрна конфедерація [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://agroconf.org/content/eksport-visokooleyinovoyi-oliyi-syagnuv-rekordu>
7. Третину високоолеїнової олії експортувала одна компанія [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://landlord.ua/tretinu-visokooleyinovoyi-oliyi-eksportovala-odna-kompaniya/>

Ильків Л.А.

Национальний університет біоресурсів і природопольовання України

**ЭФФЕКТИВНОСТЬ ПРОИЗВОДСТВА
ВЫСОКОЛЕИНОВОГО ПОДСОЛНЕЧНИКА В УКРАИНЕ****Аннотация**

В статье раскрыто понятие высокоолеинового подсолнуха и его значение для потребителей. Исследовано современное состояние производства такого подсолнуха в мире и Украине. Обоснованы условия развития производства и формирования эффективности. Определены перспективы наращивания производства высокоолеинового подсолнуха в Украине.

Ключевые слова: прибыльная культура, высокоолеиновый подсолнух, растительное масло, олеиновая кислота, качественный продукт, развитие производства.

Ilkiv L.A.

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

**EFFICIENCY OF SUNFLOWER PRODUCTION
WITH HIGH OIL CONTAINING IN UKRAINE****Summary**

In the article the concept of high-oil sunflower and his value is exposed for consumers. The modern state of production of such sunflower is investigational in the world and to Ukraine. The terms of development of production and forming of efficiency are reasonable. The prospects of increase of production of high-oil sunflower are certain in Ukraine.

Keywords: profitable culture, high-oil sunflower, vegetable oil, oil acid, quality product, development of production.